УДК 372.881

Токуєва А.О.
Херсонська державна морська академія

РОЛЬ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ МОРСЬКОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. У статті висвітлено роль практичної підготовки майбутніх фахівців у закладах морської освіти. Розглянуто необхідність підготовки конкурентоспроможного спеціаліста, який володіє всіма необхідними знаннями та навичками для роботи, продовжує навчання впродовж всього життя, а також володіє методами взаємодії з персоналом. Для досягнення такого рівня, невід'ємною частиною навчання являється практична підготовка курсантів під час навчання та тренажерна підготовка в імітаційних центрах. Сучасний ринок праці висуває ряд оновлених вимог для працівників морської галузі. Ще з моменту надання Україні незалежності постало питання щодо підготовки якісного плавскладу. Морська індустрія весь час вдосконалювалась, особливо після виходу на міжнародний стандарт. Для закладів морської освіти виникла необхідність постійного та стрімкого зросту, що і зумовило розвиток практичної підготовки курсантів під час навчання у реальних умовах та тренажерну підготовку на імітаційних центрах, які дозволяють оволодіти навичками швартування, керування судном, екстреної евакуації з судна на шлюпках вільного падіння тощо.

Ключові слова: практична підготовка, тренажерна підготовка, освітньо-професійна програма, навчальні плани, морська освіта.

Tokuieva Alla
Kherson State Maritime Academy

ROLE OF PRACTICAL TRAINING IN EDUCATIONAL PROCESS OF MARITIME INSTITUTIONS

Summary. The article highlights the role of practical training of future specialists in marine education institutions. The necessity of preparing a competitive specialist who possesses all the necessary knowledge and skills for work, is learning process throughout his life, and also possesses methods of interaction with the personnel is considered. To achieve this level, an integral part of the training is the practical training of cadets during practice training and training center education at the simulation facilities. The modern labor market has put forward a number of updated requirements for marine workers. Since the moment of Ukraine's independence, the question arose about the preparation of a high-quality floating crew. The maritime industry has been improving all the time, especially after reaching the international standard. For establishments of marine education, the necessity of constant and rapid growth has risen, which resulted in the development of practical training of cadets during real-time training and simulation training at mocking centers, which allows you to master the skills of mooring, ship management, emergency evacuation from a boat on a free fall boat, etc. The conducted study allowed to generalize the experience of the functioning of marine educational institutions at different historical stages and provided the basis for identifying such prospects for the development of marine education: growth the level of democracy in the management of maritime educational institutions, especially those that today are educational and professional centers; support of pedagogical initiatives on updating forms and methods of teaching cadets with introduction of modern educational technologies and preservation of national traditions and regional mentality; further development of the content of marine education - improvement of curricula and programs, the creation of new educational programs, the expansion of profiles, specialties and specializations with the preservation of continuity in determining the objectives of training, the ratio of its elements and parts; coordination of strategic tasks and tactics of training and retraining specialists of marine specialties with socioeconomic demands of Europe and the world, international standards; ensuring integrity in the management of the marine education system, taking into account departmental spraying of its structural elements.

Keywords: practical training, training center, educational-training program, curriculum, maritime education.

Постановка проблеми. Сучасна морська індустрія в Україні, як і у всьому світі, весь час перебуває у потужному конкуруючому потоці, де кількість робочих місць значно менше з кількістю спеціалістів, які поповнюють ряди морського флоту. Поряд з цим, у нестримному темпі відбувається технологізація морської галузі, що також впливає на оновлення вимог до сучасного морського фахівця. Зокрема, важливого значення набуває універсальність фахівців, які здатні навчатися впродовж життя, володіти іноземними мовами, застосовувати знання, вміння й навички під час виконання професійних задач. Аналізуючи нормативну базу освітніх стандартів морських спеціальностей, треба зазначити, що, з однієї сторони, діяльність закладів освіти морського профілю регулюється національними законами в галузі освіти та відомчими нормативними актами, а з іншої – підпорядковується постановам Міжнародної морської організації і комісії Євросоюзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про науковий інтерес до проблеми розвитку морської освіти таких учених, як С. Водотика, Є. Сінкевич. Дане питання згадується в контексті історіографічних конструкцій півдня України в працях Ф. Турченка; підготовки фахівців для Чорноморського флоту у роботах Д. Афанасьєва, Л. Бескровного, Ф. Веселаго, Л. Герганова, Ю. Грішиної, Н. Залеського, С. Огородникова, М. Познера, Ю. Руммель, К. Скальковського та ін. Дослідженнями професійної підготовки морських фахівців торгівельного транспорту займалися М. Барбашев, В. Виноградов, Є. Євдокимов, С. Іловайський, Ю. Філліпов, М. Шавров та ін. та діяльністю окремих навчальних закладів морського профілю А. Борисов, Х. Вальдемар, А. Веселов, П. Геленковський, М. Гошкевич, О. Зелений, А. Пароменський, Т. Сухова та ін. Розвиток форм і методів професійної освіти розглядається у працях О. Абдуліна, С. Гончарен-

© Токуєва А.О., 2019

ко, Р. Гуревич, А. Лігоцький, Н. Ничкало, О. Пехота, С. Сисоєва, А. Степаненко, Г. Терещук. Системний підхід до аналізу педагогічних явищ та цілісності змісту освіти виділені такими вченими, як Ю. Козловський, В. Краєвський, А. Степанюк, Т. Тализіна.

Історичні аспекти підготовки майбутніх фахівців морської галузі розглянуто у роботах М. Бабишеної, О. Задорожньої, В. Золотовської, Л. Каплі, А. Ляшкевич, Я. Нагрибельного, Н. Рижевої, І. Сокол, О. Чорного.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження полягає в тому, що вперше у педагогічній науці здійснено цілісний аналіз основних тенденцій, змісту, форм і методів практичної підготовки майбутніх фахівців морської галузі в Україні (кінець XX – початок XXI століття).

Мета статті. на основі ретроспективного аналізу розкрити ґенезу змісту, форм і методів практичної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти морського профілю в Україні в кінці XX – на початку XXI століття та визначити перспективні напрями вдосконалення підготовки майбутніх фахівців морської галузі у контексті сучасних освітніх реформ.

Реалізація мети дослідження зумовила потребу виконання таких завдань:

1. Проаналізувати стан проблеми ґенези змісту практичної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти морського профілю в Україні та розкрити сутність базових понять дослідження.

2. Виявити чинники, які впливали на зміст практичної підготовки майбутніх фахівців морської галузі у кінці XX – на початку XXI століття.

3. Обґрунтувати періодизацію ґенези змісту практичної підготовки майбутніх фахівців морської галузі в морських закладах освіти України у кінці XX – на початку XXI століття.

4. Здійснити системний аналіз тенденцій (загальних, особливих, специфічних) практичної підготовки майбутніх фахівців морської галузі в морських закладах освіти України досліджуваного періоду.

5. Визначити перспективні напрями екстраполяції історико-педагогічного досвіду для вдосконалення змісту практичної підготовки майбутніх фахівців морської галузі в морських закладах освіти України в площині сучасних освітніх реформ.

Для вирішення та виконання визначених завдань обрано наступні методи: системно-історичний (для розгляду історичних передумов та еволюції морської освіти), логіко-історичний (для розгляду наукових основ щодо підготовки моряків), хронологічний (для дослідження процесу становлення і розвитку морської освіти); компонентно-структурний та системно-структурний аналіз (для розгляду морської освіти в цілому та її компонентів); систематизація та узагальнення опрацьованих матеріалів (для формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. Забезпечення якості підготовки морських спеціалістів всіх рівнів обумовлено, перш за все, цінністю людського життя, економічними і екологічними наслідками морських катастроф, а також зростаючою складністю техніки, що використовується на суднах, і посиленням напруженості світового судноплавства. За цих умов людський фактор, в першу чергу кваліфікація і компетентність моряків, стає головним критерієм у забезпеченні безпеки судноплавства.

Основними нормативними документами, що регулюють підготовку майбутніх фахівців морської галузі є: Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти в Україні в XXI ст., Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2012- 2021 роки, Морська доктрина України на період до 2035 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1108 від 18.12.2018). У зазначених документах одним із пріоритетних завдань визначено забезпечення якісної професійної підготовки кваліфікованих, конкурентоспроможних на національному, європейському та світовому ринках праці фахівців, здатних до співпраці й міжкультурної взаємодії, адаптації у сучасному динамічному суспільстві, що передбачає реалізацію власного творчого потенціалу на основі загальнолюдських цінностей, рівності та соціальної справедливості.

Міжнародна конвенція про підготовку моряків і несення вахти (ПДНВ) визначає, «стандарт компетентності» як рівень професійної підготовки, який повинен бути досягнутий для належного виконання на судні відповідно до критеріїв, узгоджених на міжнародному рівні та включає приписані стандарти (рівні) знань, розумінь та практичних навичок. Важливою складовою формування професійних компетентностей в закладах освіти морського профілю є практична підготовка майбутніх фахівців, яка включає: підготовку у навчально-тренажерному імітаційному комплексі та проходження плавальної навчальної, виробничої та переддипломної практики [3, с. 45].

Однією з умов підвищення якості підготовки суднового персоналу є тренажерна підготовка. Тренажерна підготовка здійснюється під час освітнього процесу на платформі імітаційного комплексу, де здобувачі освіти мають можливість відпрацювати у наближених до реальних умов будь-які складні ситуації, вдосконалити навички управління судном. Також, здобувачі освіти мають можливість навчитися пришвартувати або відшвартувати судно, пройти техніку безпеки, відпрацювати вміння аварійного покидання судна у шлюпках вільного падіння [1, с. 120].

Невід'ємною складовою освітньо-професійної програми та навчальних планів підготовки морських фахівців і галузевих стандартів вищої освіти для здобувачів морської освіти є практика. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих майбутніми фахівцями під час навчання, набуття і удосконалення практичних навичок і умінь за відповідною спеціальністю. Плавальна навчальна, виробнича та переддипломна практики є важливим етапом підготовки бакалавра та магістра судноводіння – сучасного вахтового помічника капітана. Плавальна навчальна виробнича практики проводиться на другому, третьому та четвертому курсах навчання, а переддипломна практика згідно навчального плану проводиться на п'ятому курсі. Кожен змістовий модуль поділяється на розділи, теми яких вивчаються у відповідному розділі виробничої плавальної практики та переддипломної [5, с. 78].

Головною задачею навчальної, виробничої та переддипломної плавальної практики здобувачів освіти на учбово-виробничих суднах являється надання морських знань, вмінь і навичок в об'ємі кваліфікації матроса 1-го та 2-го класу, а також штурмана ма-

лого плавання і яка передбачає: 1) закріплення теоретичних знань і придбання початкових навичок, а також їх удосконалення у штурманській роботі у межах матеріалу пройденого за період навчання; 2) загальне знайомство з роботою штурмана на судні. Навчальна, виробнича та переддипломна практики проводиться з метою узагальнення і удосконалювання знань і навичок, одержаних майбутніми фахівцями у процесі навчання, ознайомлення безпосередньо на суднах, закріплення знань з охорони праці, придбання навичок організаторської роботи судноводія. Головна задача цих практик – закріплення теоретичних знань і придбання твердих навичок штурманської роботи у межах обов'язків третього помічника, у відповідності з вимогами Міжнародної конвенції з підготовки і дипломуванню моряків 1978 року (враховуючи Манільські поправки 2010 року) [4, с. 231].

Необхідність таких змін у морській освіті була зумовлена стрімким розвитком комп'ютерних та інформаційних технологій у кінці XX – на початку XXI століть, що передбачало зростання кількості спеціалізованих навчально-тренажерних центрів та необхідність змістового виокремлення різновидів практичної підготовки. Більш того, Міжнародна морська організація (ІМО) дала визначення тренажерної підготовки і ввела її в Міжнародну Конвенцію та відповідний кодекс з підготовки і дипломування моряків і несення вахти (ПДНВ-78). Поправки, внесені ІМО в 1995 і 1997 роках, а також резолюціями 3-14 Конференції визначили експлуатаційні вимоги до низки тренажерів і вперше у міжнародній нормативній практиці ввели підготовку і оцінку компетентності за допомогою тренажерів «для підтримання професіоналізму, що вимагається частиною А Кодексу ПДНВ» [2, с. 69].

Висновки. Починаючи з перших років незалежності України було затверджено нову законодавчо-правову базу функціонування освітньої і морської галузей. У новій державі функціонували морські навчальні заклади, які залишилися в спадок від Радянського союзу, та відкривалися нові (комунальної власності та приватні) середньої, вищої та післядипломної ланок. Цей процес мав дві хвилі: на початку 90-х та на початку 2000-х років і визначався ринком освітніх послуг. Найстаріші морські навчальні заклади (Херсона і Одеси) з роками отримали статус академій і перетворилися на центри морської освіти, до структури яких входили морські ліцеї і коледжі, заочні відділення та інститути підвищення кваліфікації. Окрім такого змістовного розширення у вертикальній площині, спостерігалося розширення системи морської освіти в горизонтальній площині шляхом відкриття філій в інших містах, які згодом ставали самостійними навчальними закладами (наприклад, Азовський морський інститут). Нова нормативна база та зростаючий технологічний рівень експлуатації суден викликав зміни навчальних планів морських навчальних закладів із збереженням стійкого ядра у вигляді: загальноосвітньої і спеціальної підготовки, навчальної, технологічної та плавальної практики. Констатовано зростання рівня автономності провідних навчальних закладів не лише у визначенні наповнення варіативної складової навчального плану та в ракурсі матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення (створювалися власні науково-методичні центри та типографії). Аналіз звітної документації морських навчальних закладів надав підстави для висновку, що в цей період діяльність викладачів спрямовувалася на підвищення рівня науковості викладання спецдисциплін, технологізацію освітнього процесу (створення тренажерних центрів). У зв'язку з інтеграцією України до світового освітньо-професійного простору та переорієнтацією вітчизняної системи підготовки та дипломування моряків на стандарти і вимоги міжнародної морської галузі, актуалізувалася необхідність упровадження в освітній процес компетентнісного підходу, що відтворилося в результаті діяльності морських навчальних закладів, який тепер визначався переліком компетентностей відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця.

Список літератури:

1. Бабишена М.І. Формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2015. 20 с.
2. Історія стародавнього мореплавства: навчальний посібник / В.Ф. Ходаковський та ін. Херсон : ХДМА, 2014. 292 с.
3. Нагрибельний Я.А. Розвиток професійної освіти на Херсонщині у другій половині XIX – на початку 1920-х рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Моглили. Миколаїв, 2012. 19 с.
4. Рижева Н.О. Суднобудування в Україні: етапи й особливості розвитку (від давнини до початку XX ст.) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2010. 506 с.
5. Сокол І. В. Формування професійної компетентності судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Херсонський державний ун-т. Херсон, 2011. 20 с.

References:

1. Babyshena M.I. (2015). Formuvannya profesiino znachushih yakostei maibutnih sudnovyh oficeriv u procesi vyvchennya suspil`no-gumanitarnyh dyscyplin [Formation of professionally significant qualities of future ship officers in the process of studying social and humanitarian disciplines] (PhD Thesis). Ternopil : Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. (in Ukrainian)
2. Khodakhovskyi V.F. (2014). Istoriya starodavnogo moreplavstva [History of ancient navigation]. Kherson : Kherson State Maritime Academy. (in Ukrainian)
3. Nagrybelnii Y.A. (2012). Rozvytok profesiinoi osvity na Khersonshyni u drugii polovyni XIX – na pochatku 1920-h rokiv [Development of vocational education in the Kherson region in the second half of the XIX – early 1920's.] (PhD Thesis), Mylokaiv : Petro Mohyla Black Sea National University. (in Ukrainian)
4. Ryzheva N.O. (2010). Sudnobydyvannya v Ukraini: etapy I osoblyvosti rozvytku (vid davnyny do pochatku XX st.) [Shipbuilding in Ukraine: stages and peculiarities of development (from ancient times to the beginning of the twentieth century)] (PhD Thesis). Kyiv : Taras Shevchenko National University of Kyiv. (in Ukrainian)
5. Sokol I.V. (2011). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti sudnovodiiv u procesi vyvchennya fahovyh dyscyplin [Formation of professional competence of ship drivers in the process of studying professional disciplines]. (PhD Thesis). Kherson : Kherson State University. (in Ukrainian)